

Dr Branko Vučković*
Dr Vesna Vučković**

DOI: 10.51204/Zbornik_UMKP_24142A
Pregledni naučni rad

TRGOVINA DJECOM RADI USVOJENJA

- Normativni okvir -

Apstrakt: Kao jedan od najtežih oblik kršenja ljudskih prava, danas, svakako da predstavlja trgovina ljudima, a posebno djecom, kada se to vrši u svrhu usvojenja. Usvojenje djece regulisano je određenim međunarodnim i nacionalnim dokumentima, međutim kada govorimo o trgovini djecom, radi usvojenja zaobilazi se zakonodavni okvir, jer se radi o posebnom krivičnom djelu. Autori će se u radu baviti osnovnim karakteristikama ovog krivičnog djela, međunarodnim dokumentima kojim se reguliše ova oblast, da li se radi o usvojenju ili o određenom obliku kriminalne aktivnosti. Takođe, ukazat će na razliku između trgovine djecom i krijumčarenja, dokazivanju i načinu izvršenja ovog krivičnog djela. Ovo krivično djelo prvi put je uvedeno u Krivični zakonik Crne Gore koji je u primjeni od 2004. godine, i ovo djelo je pretrpjelo određene izmjene i dopune, pa će se analizirati to krivično djelo sa aspekta propisanosti u Krivičnom zakoniku Crne Gore.

Ključne riječi: trgovina ljudima, trgovina djecom radi usvojenja, međunarodna dokumenta, dokazivanje.

1. UVOD

Trgovina ljudima je najteži oblik kršenja ljudskih prava, globalni fenomen kojim su pogođene gotovo sve zemlje svijeta. Trgovina ljudima, a posebno djecom su mnogo isplativija od "tradicionalnog" ropstva, jer se žrtve nalaze u siromašnim zemljama, a prodaju u bogatim zemljama.

* Profesor emeritus Univerziteta „Adriatik“ – Fakultet za poslovnu ekonomiju i pravo, Bar, Predsjednik Udruženja za krivično pravo i kriminalnu politiku Crne Gore, bvuckovic@gmail.com.

** Sudija Vrhovnog suda Crne Gore, vršilac dužnosti predsjednika suda, Univerzitet „Adriatik“, Fakultet za mediteranske studije Tivat, bvuckovic@gmail.com.

Trgovci ljudima i djecom osiguravaju nadzor nad žrtvama. Većinu žrtava čine žene i djeca, posebno ženskog pola, kao rezultat ekonomskih i demografskih nejednakosti i sve jačeg i većeg pritiska stanovništva, dolazi do porasta trgovine ljudima. Povećanje ovog oblika trgovine kao i trgovine djecom, u porastu je zbog sve naprednije tehnologije, posebno raznih oblika društvenih mreža, na koji način je proširena mogućnost trgovine ljudima, time i djecom.

Trgovina ljudima je društveni problem, koji nema samo posljedicu za žrtve, već se na ovaj način slabi zakonska vladavina, koja za posljedicu ima niz ekonomskih i socijalnih problema.

Trgovina djecom, oblik je trgovine ljudima i definiše se kao „regrutacija, prevoz, premještanje, skrivanje ili uzimanje otegot djeteta u svrhu ropstva, prisilnog rada i iskorišćavanja i djecom se može trgovati u svrhu usvojenja“.

Koliki je broj djece kojim se trguje, danas nema pouzdanih podataka, iako je prema podacima Međunarodne organizacije rada, procjena da se svake godine trguje sa ne manje od 10.000 djece. Izraz trgovina djecom (*Child trafficking in Children*) odnosi se na slučajeve trgovine djevojčicama i dječacima do 18 godina starosti.

Brojni su međunarodni dokumenti koji se bave problematikom trgovine djecom.

2. MEĐUNARODNI DOKUMENTI

Glavni međunarodni dokument koji se bavi trgovinom djecom je Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta iz 1989. godine¹. Prema ovoj Konvenciji, dijete je svako ljudsko biće mlađe od 18 godina. Konvencija propisuje da sve države članice moraju preduzeti sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mjere u cilju sprječavanja otmice, prodaje ili trgovine djece u bilo kom cilju i obliku.

Protokol Ujedinjenih nacija o sprečavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima posebno ženama i djecom iz 2000. godine² donijet je u svrhu sprečavanja i borbe protiv trgovine ljudima, posebno ženama i djecom. U članu 3 (a) definiše se trgovina djecom kao „regrutacija, prevoz, premještanje, skrivanje ili uzimanje djeteta u svrhu iskorišćavanja“.

Ne postoji jedinstvena definicija djeteta, ali je Evropski sud za ljudska prava, koji je donio veliki broj odluka kojima se štite djeca, prihvatio definiciju koja je data u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima djeteta (1989. godine). Ovom konvencijom koja predstavlja primarni međunarodni instrument kojim se uređuju prava djece, definiše dijete u članu 1 kao: „(...) svako ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo

1 Convention on the Rights of the Child, UN GA Resolution 44/25 od 20. Novembra 1989. godine (ratifikovana od strane SFRJ, 1990. godine).

2 Konvencija donijeta u Palermu, Italija.

ne stiže ranije”. Starija djeca poput one koja su navršila 16 ili 17 godina, i dalje su djeca, pa se prema njima tako treba i postupati.

U cilju suzbijanja trgovine djecom, osnovana je organizacija SAVE THE CHILDREN (SPASIMO DJECU)³ koja ima dugu tradiciju i djeluje u mnogobrojnim državama svijeta i ističe da je trgovina djecom zločin. Trgovina djecom odnosi se na iskorišćavanje djevojčica i dječaka za prisilan rad i seksualno iskorišćavanje, često namamljeni lažnim obećanjima o obrazovanju i “boljem” životu, a u stvarnosti se drže u robovskim uslovima, bez skloništa, hrane ili odjeće, često vrbovani u cilju usvojenja.

Nelegalno usvajanje djece je svako usvajanje koje se provodi van procedure propisane za legalno usvajanje.

3. USVOJENJE ILI TRGOVINA DJECOM

Pod formom usvojenja djece, posebno u zemljama “trećeg svijeta” odigrava se trgovina djecom iz siromašnih porodica. Naime, bogati bračni parovi usvajaju djecu siromašnih roditelja uz odgovarajuću materijalnu odnosno novčanu naknadu. Svako ilegalno usvajanje djece smatra se trgovinom djecom.

Posmatrano u različitim vremenskim razdobljima usvojenje je služilo za ostvarivanje različitih ciljeva, za ekonomsko, vojno jačanje, ali najviše za obezbjeđivanje djeteta bračnim parovima koji nisu imali svoje potomstvo.

Tek nakon Drugog svjetskog rata usvojenje postaje institut zaštite djeteta, bez odgovarajućeg roditeljskog staranja. Međutim, danas smo svjedoci da ovaj oblik usvojenja sve više prerasta u svoju suprotnost. Žrtve su izložene nasilju. Iako u dovoljnoj mjeri nisu prijavljeni slučajevi trgovine djecom opšteprihvaćena činjenica danas je da je trgovina ljudima i djecom veća nego ikad u istoriji. To je jedan od najtežih oblika kriminalnih aktivnosti. Mnogobrojne kriminalne organizacije djecu sve više koriste u cilju seksualne i radne eksploatacije, a nerijetko se dešava da se do usvojenja djece dolazi upravo trgovinom, jer je ovaj vid trgovine-trgovina djecom, radi usvojenja, profitabilna djelatnost.

Porodični zakon⁴ uređuje usvojenje i definiše ga kao poseban oblik porodično-pravne zaštite djece, bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. U zakonu su propisani uslovi za usvojenje, postupak prava i dužnosti iz usvojenja i prestanak usvojenja. Međutim, u postupku usvojenja često dolazi do zloupotreba što se pokazalo kroz vrijeme posebno nakon ratnih dešavanja, kada je veći broj djece iz domova na nezbrinutu djecu nezakonito usvojeno i odvedeno u Italiju, iako roditelji nikada nijesu dali saglasnost za njihovo usvojenje.

Danas iako se sve više afirmiše i promovise zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda svakog pojedinca, ljudska destrukcija se sve više prilagođava i na

3 Osnivač je Eglantyne Jebb, 1919. godine.

4 Porodični zakon, *Službeni list RCG* br. 1/2007; *Službeni list CG*, br. 53/2016 i 76/2020.

određen način modernizuje u cilju primjene i ostvarenja kriminalnih ciljeva. Uticaj tehničkog-tehnološkog razvoja, neposredno ili posredno utiču na nastanak međunarodne trgovine djecom, radi usvojenja. Kriminalni ciljevi ostaju isti uz promjenu modaliteta organizacije i načina ostvarivanja konačnog cilja. Međunarodna priroda ove vrste kriminala, njegovi složeni uzroci i nedovoljan stepen svijesti o postojanju problema, uz nedovoljno usklađene kaznene zakone pogodnih država, otežava borbu protiv ove vrste kriminaliteta.⁵

Usvojenje je alternativan način brige o djetetu, ono je dobro, bez povezivanja sa trgovinom ljudima. Međutim, postoje dva faktora koja otežavaju razumijevanje usvojenja kao vid trgovine ljudima. Prema Smolinu to su:

1. Neinkriminisanje samog čina prodaje ljudi kao trgovine ljudima. Prema aktuelnim međunarodnim zakonima, jedan od sastavnih elementa definicije trgovine ljudima, jeste eksploatacija.
2. Sistem međunarodnog usvojenja podrazumijeva tržišno ponašanje. Za neke usvojenje manje-više jeste trgovina ljudima upravo zbog toga, jer podrazumijeva određeni vid funkcionisanja koji je specifičan za tržište. Sistem usvojenja posmatrano sa međunarodnog aspekta podrazumijeva određen odnos ponuda-potražnja, a samo dijete je roba kojom se trguje. Ovaj način razmišljanja je naročito specifičan za razumijevanje različitih oblika nedozvoljenih usvojenja (konkretno prodaje djece) koji podrazumijeva klasičnu analizu komercijalnih transakcija, postojeću potražnju, pristup izvoru ponude, dobijanje stvarne raspoložive ponude, pregovaranje o uslovima i završne transakcije. A same prakse kao što su upotreba prinude, podsticanja, lažna obećanja i mito za dobijanje saglasnosti bioloških roditelja posmatraju se kao dinamika pregovaranja o prodaji.⁶ I jedan i drugi faktor su (in) direktno povezani sa konceptom eksploatacije.

Konvencija o zaštiti djece i saradnji u vezi sa međudržavnim usvojenjem (NN MU 5/2013) koja je potpisana u Hagu 1993. godine (tzv. Haška konvencija) poziva na brigu o najboljem interesu djeteta. Ova Konvencija usvojena je u cilju preventivne otmice i trgovine djecom. Iako ne definiše trgovinu djecom, niti su sve države njene ugovornice od značaja je kod usvojenja odnosno trgovine ljudima.

Trgovina djecom u cilju usvojenja "cvjeta" u onim državama u kojima propisi kojima se ono uređuje ne postoje ili se ne primjenjuju zbog čega i postoji korupcija. Kada država pokušava da zaustavi korupciju u nekoj državi, uvijek pronalazi drugi lokalitet odnosno državu koja nije potpisnica Haške konvencije.

Posmatrano sa međunarodnog aspekta postoje razlike koje se ogledaju kroz ekonomske razlike država davaoca i primaoca usvojenja, jer uglavnom davaoci

5 D. Doležal, „Prevenција trgovine ljudima”, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28(2), 2007, 1400.

6 D. M. Smolin, „Intercountry Adoptin as Child Trafficking”, *Valparasio University Law Review*, vol. 39, 2/2004, 281–325.

usvojenja su siromašne države, a primaoci bogate. Imajući u vidu da se radi o visokim iznosima novca, nakon realizacije usvojenja, to nerijetko u siromašnim državama iz kojih se djeca usvajaju pridonosi korupciji, krađi ili prodaji djece. Riječ je o velikim novčanim iznosima, koji uglavnom ostaju agencijama kao posrednicima kod usvojenja, ali su u Gvatemali zabilježeni slučajevi tzv. “Berača” koji su putovali iz sela do sela tražeći novorođenčad kojeg bi se porodice odrekle u svrhu usvojenja i ostvarivanja velikog profita.⁷ Siromaštvo je vrlo čest razlog donošenja odluke od strane bioloških majki da se odreknu djece u svrhu usvojenja. Tako se u Africi biološke majke često “odriču” svog djeteta jer nemaju finansijskih mogućnosti da ga zadrže i podižu, ali se isto tako susreću sa situacijom da zbog neupućenosti pristaju na usvojenje, tako da njihova djeca budu usvojena na druge kontinente iako su one mislile da je to samo privremeno rješenje, dok se finansijski ne osiguraju. U tom slučaju potencijalnim usvojiteljima se može dogoditi da se naknadno utvrdi da neko dijete ne ispunjava definisane uslove za usvojenje, da je njegovo usvojenje rezultat krađe djece iz porodice i trgovine djecom ili je riječ o djeci koja su rođena sa namjerom da se upute na usvojenje u “bijele” porodice⁸. Takva vrsta trgovinom djecom bila je često u zemljama Latinske Amerike u drugoj polovini XX vijeka.

4. TRGOVINA LJUDIMA, DJECOM I KRIJUMČARENJE

Trgovina ljudima je kompleksan negativni društveni fenomen, koji kao što smo već naveli, obuhvata i trgovinu djecom radi usvojenja. Trgovina ljudima može obuhvatati više oblika kršenja ljudskih prava, a osnovni cilj je zarada velikih novčanih iznosa, dugoročnim izrabljivanjem žrtava, i funkcionira na načelu ponude i potražnje. Nasilje, siromaštvo i represija mogu gurati ljude u potragu za boljim životom, a sa druge strane, u razvijenim zemljama raste potražnja za radnom snagom, usvojenjem djece kod bračnih partnera koji nemaju svoje biološke potrebe. Djecu je mnogo lakše vrbovati da postanu žrtve trgovine ljudima, jer je to najosjetljivija grupa među žrtvama trgovine ljudima.

Treba razlikovati trgovinu djecom od krijumčarenja, iako obje ove pojave spadaju profitabilne poslove koji pripadaju mržema organizovanog kriminala, ipak se razlikuju. Krijumčarenje je kriminalna djelatnost, krivično djelo i nezakonit oblik migracije. Krijumčarenje ljudi podrazumijeva prodaju usluga i pomoći za lakši i brži ilegalni prelazak preko državne granice i uvijek podrazumijeva prelazak državne granice uz pristanak osobe koja se krijumčari. Krijumčarenje kao i trgovina ljudima motivisano je i brzim sticanjem zarade.

7 J. L. Gibson, „Human Trafficking and Intercountry Adoption”, *Women therapy*, 40 (1-2), 170–189.

8 Topčić-Rosenberg D., *Vodič kroz međunarodno posvojenje Adopta*, Zagreb, 2017, 10.

5. DOKAZIVANJE I NAČIN IZVRŠENJA TRGOVINE DJECOM

Dokazivanje postojanja krivičnog djela trgovine ljudima-djecom radi usvojenja predstavlja izuzetno kompleksan i zahtjevan proces, s obzirom da u svakom konkretnom krivičnom događaju ili slučaju moraju biti zadovoljeni restriktivni zakonski uslovi krivično procesne i materijalne prirode. Kompleksnost utvrđivanja postojanja krivičnog djela trgovinom ljudima, odnosno dokazivanja objektivno-subjektivnih obilježja bića konkretnog krivičnog djela, uvažavajući zakonodavni aspekt i zakonske uslove, može se posmatrati sa nekoliko važnih aspekata:

1. Postojanje međunarodne komponente – u praksi su učestale situacije vrbovanja i regrutovanja žrtve u jednoj državi, prevoz preko teritorije jedne ili više država i eksploatacija ili iskorišćavanje u drugoj državi ili više država. Ilegalno stečena finansijska korist se putem banke ili preko posrednika na unaprijed dogovoren način dostavlja izvršiocu krivičnog djela. Problem dokazivanja se odnosi prvenstveno na utvrđivanje kretanja i boravka žrtve sa određenom svrhom i namjerom usmjerenom na seksualno ili drugo iskorišćavanje, nadzor i kontrolu nad potencijalnom žrtvom, postojanje verbalne prijetnje ili nanošenje tjelesnih povreda, upotrebe sile, oduzimanja ličnih dokumenata i dr.
2. Različiti zakonski uslovi krivično procesne prirode koji sadrže primjenu određenih istražnih i dokaznih radnji-primjenu svih istražno-dokaznih aktivnosti tj. mjere i radnje moraju biti u skladu sa zakonom. Zakonito prikupljanje dokaza ključni je aspekt prikupljanja dokaza i utvrđivanja postojanja obilježja bića konkretnog krivičnog djela uvažavajući osnovna ljudska prava i slobode.
3. Problem u vezi pravne kvalifikacije krivičnog djela trgovina djecom uvažavajući mogućnost da je u istrazi i optužnici ovo krivično djelo okvalifikovano kao neko drugo krivično djelo, drugo srodno krivično djelo za koje je propisana blaža krivično pravna sankcija.
4. Različito tumačenje i shvatanje pojma krivičnog djela trgovine ljudima od strane policije, tužilaštva, suda, Centra za socijalni rad, zbog srodnosti ovog krivičnog djela sa drugima iz oblasti trgovine ljudima.
5. Kompleksno dokazivanje saučesništva (pomaganje i podstrekavanje) se manifestuje u nemogućnosti utvrđivanja postojanja subjektivne komponente kao kumulativno propisanog elementa koji mora biti zadovoljen u svakom konkretnom slučaju.⁹

Organizovanje, posredovanje ili neposredno učestvovanje u ilegalnoj prodaji djece bračnim parovima bez djece, predstavlja djelatnost organizovanog

9 S. Karović, „Krivično pravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini-Mogućnosti, izazovi i perspective”, *Zbornik radova Pravnog fakuleta u Splitu*, 55(4), 2018, 835–852.

kriminaliteta koja obezbeđuje značajnu dobit. Ovu djelatnost karakterišu dva načina izvršenja:

Prvi, kada su roditelji saglasni da svoju djecu-bebu prodaju uz odgovarajuću novčanu naknadu, naročito zbog većeg broja djece i nedostataka sredstava za život.

Drugi, mnogo teži i opasniji gdje se djeca-bebe krađu, proglašavajući za umrle i potom se prodaju zainteresovanim trećim licima.

Bračni parovi bez djece, najčešće iz Švedske, Njemačke, Grčke i Sjedinjenih Američkih Država zainteresovani su da na ovaj način obezbijede djecu, a mapa puta je iz pravca zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza, Bugarske, Grčke, Rumunije, Turske i Albanije. Takođe prisutna je pojava da žene koje se nalaze pred porođajem odlaze u inostranstvo da bi se tamo porodile i prodale novorođenče, a takvih slučajeva je bilo i kod nas. U čitavoj ovoj djelatnosti posreduju kriminalne organizacije koje organizuju trgovinu uz saglasnost roditelja, ili samo majke i za to plaćaju ugovorenu cijenu, da bi daljom prodajom trećim zainteresovanim licima ostvarili značajan profit.

Svjedoci smo da je u posljednjim godinama, prema reakcijama i zahtjevima roditelja objelodanjeno da je bilo slučajeva proglašenja beba za umrle, što su roditelji saznavali od lica iz ustanove u kojima se majka porađala, a bebe bi potom bile uz odgovarajuću naknadu ustupljene drugoj porodici, odnosno postoje osnovi sumnje da se u takvim slučajevima radilo o trgovini bebama.

Krijumčarenje djece radi usvojenja beba je česta pojava. Ovaj način nelegalnog prelaska izmiče kontroli državnih organa, jer se djeca skrivaju od pravog odredišta usvojenog djeteta. Trgovina djecom je postala sve češća upravo zbog krijumčarenja djecom radi nezakonitog usvojenja, posebno u zemljama gdje je natalitet naglo počeo da opada.

6. FENOMENOLOŠKA OBILJEŽJA DJECE KOJA SU “USVOJENA”

Prema podacima koji su iznijeti od strane Ujedinjenih naroda 2009. godine, najviše usvojenja je zastupljeno kod ženskog pola, daleko više od muškog. Tako je u Kini zabilježena visoka stopa napuštanja ženske novorođenčadi, što je povezano sa politikom jednog djeteta, kao i u Indiji, gdje postoji preferencija muške djece, što dovodi do odricanja ženske djece u svrhu usvojenja.¹⁰ U Australiji, Irskoj i Sjedinjenim Američkim Državama prema istim podacima najviše stopa usvojene djece je u dobi mlađoj od godine dana života. Djeca koja su učestvovala u usvojenju, najčešće su bila smještena u institucije zbog siromaštva ili siromaštvo u kombinaciji sa samohranim roditeljima i finansijskom nemogućnošću majke da brine o djetetu. Takva djeca dolaze u porodice koje su po mnogo čemu drugačije

10 F. Juffer, W. Tieman, „Being adopted: Internationally adopted children’s interest and feelings”, *International social work*, 52(5), 635–647.

od onih u kojoj su bili, a moguće i drugačije od one koju su ikada imali, u porodicu koja govori drugim jezikom, izgleda drugačije od njih, živi na drugačiji način, koje često jako malo znaju o ranijem životu djeteta.

Poseban problem je formiranje ličnog identiteta djeteta koje je "usvojeno" nelegalnim putem trgovinom djece kako bi povezao svoj identitet sa svojom prošlošću i budućnošću. Toj djeci nedostaju odgovori na ključna pitanja - njihovo porijeklo, ko su im biološki roditelji, njihov izgled i zdravlje i slično, jer ova djeca imaju dva para roditelja, biološke i one koji su ih putem trgovine djece usvojili. Sama činjenica da je to dijete usvojeno, čini ga različitim od drugih, a kada se imaju u vidu i drugi aspekti različitosti (na primjer boja kože, drugačije etničko, nacionalno ili religijsko porijeklo) dolazi se do kompleksnog zadatka-integriranja tih aspekata identiteta u novoj sredini.

Ne može se zanemariti uloga koju imaju usvojioci i njihova veza sa djetetom koja zavisi od njihovih emocionalnih resursa, a ne od fizičkih karakteristika, boje kože ili nacionalnosti.

7. TRGOVINA DJECOM RADI USVOJENJA U KRIVIČNOM ZAKONIKU CRNE GORE

Krivično djelo trgovina djecom radi usvojenja je poseban oblik krivičnog djela trgovina ljudima.

U Krivičnom zakoniku Crne Gore trgovina djecom radi usvojenja propisana je u članu 445 i glasi:

“(1) Ko oduzme dijete radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo dijete ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda dijete ili ga prevozi, obezbjeđuje mu smještaj ili ga prikriva, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.
(2) Ko se bavi vršenjem djelatnosti iz stava 1 ovog člana ili je djelo izvršeno na organizovan način od strane više lica, kazniće se zatvorom najmanje tri godine”.¹¹

Krivično djelo trgovina djecom radi usvojenja je poseban oblik krivičnog djela trgovina ljudima. Specifičnost mu je u pasivnom subjektu i cilju sa kojim se preuzima radnja izvršenja.

Za osnovni oblik karakteristične su radnje izvršenje i namjera sa kojom se djelo vrši, kao i starosno doba pasivnog subjekta.

Radnja krivičnog djela je protivzakonito usvajanje djeteta ili posredovanje u takvom usvajanju. Pojam usvajanja uzima se u građansko-pravnom značenju, ali odgovarajućim propisima i to Porodičnim zakonom, regulisan je postupak usvojenja, ko može biti usvojioc, ko može biti usvojenik, na koji način se usvojenje

11 Krivični zakonik Crne Gore, *Službeni list RCG* br. 70/2003; *Službeni list CG* br. 40/2008... 110/2023.

vrši, preko kog organa i dr. Kod ovog krivičnog djela izvršilac djela preduzima određene djelatnosti, kojima protivno važećim propisima nastoji da usvoji dijete ili da posreduje da se učini protivpravno usvojenje. Posredovanje kod ovog krivičnog djela podrazumijeva nastojanje da se dođe do usvojenja, što se može ostvariti na različite načine, kao što su davanje inicijative za usvojenje, uspostavljanje kontakta između budućeg usvojioca i usvojenika, prenošenje poruka ili vršenje drugih posredničkih usluga.

Kao način izvršenja ovog djela zakonik navodi kupovinu, prodaju ili predaju djeteta, prevoženje djeteta i obezbeđenje smještaja i prikriivanja. Kupovina, prodaja ili predaja djeteta kao radnje izvršenja, ne iziskuju objašnjenja, jer su radnje pojmovno jasne. Obezbeđenje smještaja znači stvaranje stambenih, materijalnih i drugih uslova koji su neophodni za normalan život djeteta. Prikriivanje je preduzimanje mjera da se spriječi saznanje o mjestu boravišta djeteta i može se sastojati u promjeni mjesta boravka, promjeni stana, smještaju u neku porodicu, davanju neistinitih informacija gdje je dijete i slično.

Protivpravno usvojenje treba da se vrši u odnosu na dijete muškog ili ženskog pola.

Krivično djelo je svršeno kada je preduzeta neka od navedenih djelatnosti čiji je cilj protivpravno usvajanje. Za postojanje djela nije neophodno da je do usvojenja došlo, ali djelo postoji kada je na navedene načine dijete usvojeno. Sudbina takvog usvojenja rješava se prema odgovarajućim propisima porodičnog prava.

Izvršilac krivičnog djela može da bude svako lice, a za krivičnu odgovornost potreban je umišljaj. Izvršilac djela ne mora da ima tačnu predstavu o starosnom dobu pasivnog subjekta, ali mora biti svjestan da je riječ o djetetu.

Teži oblik ovog djela postoji ako se trgovina djecom radi usvojenja vrši na organizovan način ili od strane više lica. Organizovan način postoji kada se planira vršenje djela, kada se između učesnika postigne, bar načelni dogovor o njegovom vršenju, kada izvršenje djela nije rezultat iznenadnog, spontanog djelovanja, već mu prethodi određeni stepen organizovanja i planiranja. Ovdje može biti sporno, kako tumačiti izraz „više lica“. Smatramo da to obuhvata dva ili više lica, ali ako se ima u vidu sadržina ovog djela, teško je prihvatiti da je organizovani način njegovog izvršenja moguće ostvariti dogovorom između samo dva lica. Teško je dati decidan odgovor, koliko je to lica, ako to nijesu dva lica. Smatramo da je realno da to bude pet lica ili namjanje tri lica.

Izvršenjem ovog krivičnog djela mogu biti ostvarena i bića nekih drugih krivičnih djela, npr. oduzimanje maloljetnog lica, protivpravno lišenje slobode i dr.¹²

Ovo krivično djelo uvedeno je u Krivični zakonik Crne Gore 2004. godine i do danas u sudskoj praksi je bio jedan predmet koji se odnosio na krivično djelo radi usvojenja iz člana 445 Krivičnog zakonika.

12 Lj. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, 2017, 1228–1229.

8. ZAKLJUČAK

Trgovina djecom radi usvojenja jedan je od negativnih društvenih pojava koja po svojoj krivično pravnoj prirodi, fenomenološkim pojavnim oblicima i modalitetima izvršenja predstavlja najteži oblik kršenja ljudskih prava. Vršenje ovog krivičnog djela predstavlja jednu od najprofitabilnijih ilegalnih aktivnosti.

Majkama koje su u lošem materijalnom položaju, parovi koji nisu imali biološko potomstvo nudili su materijalnu pomoć, a dešavalo se i da dijete uzmu iz porodice da ga odgajaju prije nego što podnesu zahtjev nadležnom organu za kompletiranje porodice. Najveći broj žrtava trgovine ljudima su djeca-bebe, odnosno najveći broj žrtava su lica mlađa od 14 godina.

Ne postoje podaci o broju djece koja su usvojena kao rezultat prodaje, trgovine ili drugih nedozvoljenih radnji, a što je i očekivano zbog tajne prirode ovih aktivnosti. Nedostatak transparentnosti u vezi sa troškovima usvojenja i drugim povezanim isplatama je u osnovi većina nedozvoljenih radnji. Ne postoji transparentnost ni u vezi sa svrhom i upotrebom drugih "plaćanja u vezi sa usvojenjem" čime se dodatno prikriva linija između potrebnih i neophodnih iznosa.

Otmica beba, neprikladno podsticanje pristanka i neprikladna finansijska dobit identifikuju se kao najčešće metode koje se koriste u prodaji djece i kod nedozvoljenih usvojenja. Ovim metodama svojstveno je falsifikovanje dokumenata (izvoda iz matične knjige rođenih, ljekarskih uvjerenja, identifikacionih dokumenata biološke majke, rezultata DNK testova) i zaobilaženje propisa. Najčešće su majke koje su samohrane ili potiču iz ruralnih područja ili nemaju pristup obrazovanju, mete trgovine djecom zbog društveno ekonomskog položaja u kome su se našle. Pored ovih oblika i načina trgovine, sve više je prisutno nedozvoljeno usvojenje "djece sa posebnim potrebama" kada se koriste lažna dokumenta, da se radi o djeci sa "posebnim potrebama", pribavljajući na taj način dokumenta za odlazak u inostranstvo, da bi se na taj način olakšalo usvojenje ili mu se dao prioritet.

Mogli bismo zaključiti da su nedozvoljena usvojenja, odnosno trgovina djecom radi usvojenja "savršen zločin", da ih je teško otkriti i procesuirati.

Trgovci djecom stalno unapređuju modalitete vrbovanja potencijalne žrtve koristeći različite društvene mreže za vrbovanje.

Kod globalnog problema trgovine djecom radi usvojenja, potrebno je dati globalni odgovor. Bez obzira na kvalitetna rješenja, svjedoci smo da nema države koja može zaustaviti ovu negativnu društvenu pojavu, već da je ona u stalnom porastu.

LITERATURA

- Doležal D., „Prevenција trgovine ljudima”, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28(2), 2007.
- Gibson J. L., „Human Trafficking and Intercountry Adoption”, *Women therapy*, 40 (1-2).
- Juffer F., Tieman W., „Being adopted: Internationally adopted children’s interest and feelings”, *International social work*, 52(5).

- Karović S., „Krivično pravno suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Bosni i Hercegovini-Mogućnosti, izazovi i perspective“, *Zbornik radova Pravnog fakuleta u Splitu*, 55(4), 2018.
- Lazarević Lj., Vučković B., Vučković V., *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Četvrto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, 2017.
- Mijalković S., *Vidovi i oblici trgovine ljudima*, Kriminalističko policijska akademija, Beograd, 2005.
- Smolin D. M., „Intercountry Adoption as Child Trafficking“, *Valparaiso University Law Review*, vol. 39, 2/2004.
- Topčić-Rosenberg D., *Vodič kroz međunarodno posvojenje Adopta*, Zagreb, 2017.
- Škuljić M., *Organizovani kriminalitet: pojam, pojavni oblici, krivična djela i krivični postupak*, Službeni glasnik, Beograd, 2014.

PRAVNI IZVORI

- Convention on the Rights of the Child, UN GA Resolution 44/25 od 20. Novembra 1989. godine, ratifikovana od strane SFRJ, 1990.g.
- Krivični zakonik Crne Gore, *Službeni list RCG* br. 70/2003; *Službeni list CG* br. 40/2008...110/2023
- Porodični zakon, *Službeni list RCG* br. 1/2007; *Službeni list CG*, br. 53/2016 i 76/2020

Academician Branko Vučković, PhD*

Academician Vesna Vučković, PhD**

TRAFFICKING OF CHILDREN FOR ADOPTION

- Legislative framework -

Summary

As one of the most serious forms of violation of human rights, today, it is certainly trafficking in human being, especially children, when it is done for the purpose of adoption. The adoption of children is regulated by certain international and national documents, however, when we talk about children trafficking, the legislative framework is bypassed for the

* Emeritus Professor at the University “Adriatic” – Faculty of Business Economics and Law, Bar, President of the Association for Criminal Law and Criminal Policy of Montenegro, bvuckovic@gmail.com.

** Judge of the Supreme Court of Montenegro, acting President of the Court, University “Adriatic”, Faculty of Mediterranean Studies, Tivat, bvuckovic@gmail.com.

sake of adoption, because it is a special criminal offence. In the paper, the authors will deal with the basic characteristics of this criminal offence, international documents that regulate this area, whether it is adoption or a specific form of criminal activity. They will also point out the difference between children trafficking and smuggling, the proof and the way this criminal offense is committed. This criminal offense was first introduced into the Criminal Code of Montenegro, which has been applying since 2004, and this offense has undergone certain changes and amendments, so that criminal offense will be analyzed from the aspect of regulations in the Criminal Code of Montenegro.

Keywords: trafficking in human being, children trafficking for adoption, international documents, proving.